

ENZO BIANCHI

A trienti misétől a II. vatikáni zsinat liturgikus reformjáig

Bevezetés

Egy ideje szükségét érzem annak, hogy elmeséljem, hogyan éltem meg húsz éven át a misét a II. vatikáni zsinat kívánta liturgikus reformot megelőzően. Ennek különböző okai vannak. Mindenekelőtt az, hogy bennem az a mise máig élénk emlékeket hagyott: hatéves koromtól huszonnégy éves koromig az volt számomra a mindennapi mise; egy mise, amin ministránsként „szolgáltam”. Az a mise volt lelki életem elsődleges forrása, az a mise nap mint nap formált engem. Az Úrral ápolts közösség liturgiája volt, amiben növekedtem és életemről, hivatásomról gondolkodtam.

De nem csak emiatt érzem ennek a visszaemlékezésnek a szükségességét. Sok korombeli vagy nálam is idősebb, akik tehát hozzám hasonlóan – vagy még inkább – abban a liturgikus formában éltek, mintha nem emlékeznének, mintha már nem tudnának róla beszélni, csak olvasni – ezt sokszor megfigyeltem, és gyakran megütköztem ezeken az emlékeztetéseken. Nem szeretnék sem személyes emlékeket leírni, mintha csak az enyémeke volnának, sem pedig öregedő emberként nosztalgiázni. Szeretném összevetni az ünneplés két formáját: két olyan rítust, amely egyaránt képes Krisztus misztériumát ünnepelni, de amelyek közül az egyik a másikból ered, a régebbiből született, a hit növekedésének és beszédességének folytonosságában, ami maga a katolikus liturgia.

Tanúságtételemet írva csak abban reménykedem, hogy megbízható és őszinte leszek magamhoz, amennyire ez lehetséges, hiszen a II. vatikáni zsinat által megreformált mise tapasztalata is alakított, talán még inkább, minthogy több mint negyven

éve ez az „én misém”; az a mise, amit a közösségemben megélek mint szerzetes, aki próbál keresztényként élni. Bízom benne, hogy nem sebez meg senkit, és hogy szolgálatára leszek azoknak, akik tanúságtételre vágnak arról a miséről, amit ma XVI. Benedek által megengedett módon rendkívüli rítusként ünnepelhetnek mindazok, akik ehhez a zsinat előtti formához kötődnek és vonzódnak. Az olvasó tehát mérlegelheti és jobban megértheti a két rítus közötti folytonosságot, s ugyanakkor elgondolkodhat azon a „kegyelmen”, amit a liturgikus reform az egyház életében hozott.

A trienti mise

Kezdeképpen ejtsünk szót annak a liturgiának az idejéről és a teréről! Vidéken, ahol én is laktam, hétköznapi reggel hatkor ünnepeltük a misét: olyan időpontban, amely megfelelt az emberek, különösen is a nők igényeinek, akiknek haza kellett menniük dolgozni. Hatkor a sekrestyében voltam, és segitettem a plébánost felöltözni. Ő miután megcsókolta, vállára és nyaka köré vette az amictust, aztán felöltötte az albát, felvette az cingulust, a neki nyújtott stólát, magára öltötte a miseruhát, én pedig felkötöttem neki a manipulust. Ezzel a pap készen állt, majd a kereszttel előttem meghajolva a templom felé indult, miközben én a mellkasomra támasztva, a szívem tájékán kinyitva vittem utána a misekönyvet. Amint átléptünk az ajtón, a sekrestyés csengetett: és íme, megérkeztünk a templomba.

Az első padokban volt két-három nővér, a plébános háztartásvezetője és pár idős asszony; a másik padsorban pedig az a többé-kevésbé népes család, amelyik a misét „mondatta”, vagyis a bemutatását kérte szeretett halottja évfordulóján, vagy halála harmincadnapján. A templom végében volt pár nő és férfi, aki szerette azt a távoli, padokon túli zugot. Őket némi iróniával „küszöbön állóknak” nevezték. Mindösszesen nem több mint 10–15 személy volt jelen. Mégis, főleg abban a gyakran még sötét órában, legalább mi a plébánossal tudatában voltunk annak, hogy az Úr színe előtt (*coram Domino*) állunk, a falu minden lakója nevében és az egész Egyházzal közösségben.

Az oltárhoz érve, térdhajtást követően felmentünk a kendővel takart kehellyel és paténával, és elhelyeztük a misekönyvet is a könyvtartóra. Aztán lejöttünk és elkezdődött a mise. „*Introibo ad altare Dei*”, mondta halkan a pap, amire én válaszoltam: „*Ad Deum qui laetificat iuventutem meam*”. Így imádkozta a pap velem együtt a 41 (42)-ik zsoltárt. Ezt a zsoltárt különösen is magaménak éreztem, mert az életem kemény és szenvedéssel teli volt. „*Quare tristis incedo?*” (Zsolt 41 [42],2), mondtam Istennek, és reméltem, hogy boldogságot hoz fiatalságomba. Ezt követően megbántuk vétkeinket. Ezt a pap kezdte: „*Confiteor Deo omnipotenti...*”, és én feloldoztam: „*Misereatur tui omnipotens Deus et, dimissis peccatis*

tuis, perducatur te ad vitam aeternam. Amen”. Majd én tettem bűnvalómat, és ő oldozott fel engem, vagy inkább feloldozott minden jelenlévőt. Azok viszont ezt nem hallhatták, mivel ez a párbeszéd halkán zajlott, és úgy tűnt, mintha csak kettőnkre tartozna, a papra és rám. Mi ketten voltunk a főszereplők. Ez volt az értelme annak is, hogy amikor egy idegen pap érkezett misézni a falunkba, hivatott engem, aki a templommal szemben laktam. Így teljesíthette azt a kötelezettséget, miszerint tilos volt egyedül misézni (az 1917-es Egyházi Törvénykönyv 813-ik kánonjának első paragrafusa szerint: „*Sacerdos missam ne celebret sine ministro qui eidem inserviat et respondeat*”).

Az atya magyarázta nekem, hogy „az emberek nem tudnak latinul, tehát nem is értik. A népnek elég, ha »asszisztál a miséhez«, és úgy imádkozik, ahogy tud, rózsafüzérrel vagy más imádságokkal.” Valójában nem lett volna megengedett „gyülekezetben” gondolkodni, még kevésbé abban, hogy a gyülekezetet alkotó emberek (Isten népe) az ünneplés alanyai volnának. Valójában a híveket „jelen lévő távol lévőknek” gondolták, és ekként kezelték. Még az igen hűséges nővéreknek sem volt kismisekönyve, hogy az ünneplést kövessék, miközben én büszke voltam arra, hogy nekem megvan a Caronti-féle kiadás – elsőáldozásra kaptam –, és tudom is használni. Az én nemzedékem számára a kismisekönyv még a keresztyén neveltetés döntő könyve volt. Ebből az értékes könyvből tanultuk a misét, a vesperást, a liturgikus évet, mindig ott volt az éjjeliszekrényen. Innen vettük a reggeli és az esti imádságot, de egyéb különféle szükségletekre írt fohászokat és hívő ájtatosságokat is. Minden életkornak megvolt a maga kismisekönyve: a Caronti után tizenkét éves koromban ajándékozták nekem a Lefebret, majd tizenöt éves koromra a Federt. Ágyam mellett mindmáig őrzöm a Feder-félét személyes imádság céljából, egy, a liturgikus reformot követő latin–olasz kismisekönyvre várva.

Azokban az években volt egy liturgikus mozgalom, amiről a plébánosom sokat hallott. Főképp miután XII. Piusz a *Mediator Dei* enciklikában (1947) segédkezőkként és ministránsokként beszélt a gyermekekről, s az ő jelenlétükre és szolgálatukra nagyon odafigyeltek. Minden héten két óra liturgikus oktatás és próba volt, hogy megtanulják, hogyan kell segédkezni a misén és más liturgiákon. A plébános igen alapos volt: meg kellett tanulniuk a testtartást, a járásmódot, a kéztartást, a letérdelést, a meghajlást stb. Ez a képzés és a mindennapos gyakorlat mély tudatosságot és erős meggyőződést adott nekem az oltár szolgálatához, mintha a mise a pap és az én dolgom volna. Mi ketten voltunk a főszereplők, hiszen ministránsként valójában koncelebráns voltam. Annál is inkább, mivel amit a nép énekelhetett, az a mise érvényessége szempontjából lényegtelen volt. Csak a pap volt celebráns, és egyedül az számított, hogy ő és a ministráns a rubrikák szerint és érvényesen („*rite et valide*”) kövessék a rítust. A nép énekei és esetleges válaszlátásai díszítő jellegűek voltak, de nem

szükségesek. Az akkori ministránsnak a rubrikák szakértőjévé kellett válnia, a liturgikus szabályok és normák figyelmes ismerőjévé, az oltár szolgálatában tudatos és büszke fiatallá. Jelenléte és a papnak adott válaszai a mise bemutatása szempontjából lényegesek voltak: egyfajta virtuális klerikusnak számított. Nem szabad megfeledezni arról sem, hogy ez a szolgálat csak a fiúkat illette, miközben a nők semmi esetben sem léphettek be a presbitériumba, és sosem válhattak közreműködővé a mise bemutatásának folyamatában. A ministráns tehát liturgikus szellemen azoknak a liturgikus cselekményeknek a rendezett, elegáns és komoly végzésére lett nevelve, amire felruházták.

Amikor a pap az oltárhoz járult, azt megcsókolta, és az Úr irgalmáért könyörgött, miközben így szólt: „Kyrie eleison”, én pedig válaszoltam. Felváltva imádkoztuk egymás között az „Uram irgalmazz” sorait, majd a nap collectájának elimádkozása következett, mindig latinul, amit a Szentlecke felolvasása követett. Minden reggel „halotti” mise volt, ezért a Szentlecke is mindig változatlanul ezekkel a szavakkal kezdődött: „*Fratres, nolumus vos ignorare de dormientibus...*” (1Tessz 4,13-18). A rá következő olvasmányt hasonlóképpen mindig János evangéliumából vettük (Jn 11,21-27). Hamar megtanultam és elsajátítottam a latint, már nyolcévesen, hála annak, aki engem olyan finomsággal tanított, főként édesanyám halála után. Így képes voltam követni a pap által suttogott szavakat. Hallottam viszont azt is, ahogy a hátam mögött a nép a rózsafüzért mormolta. A pap időnként odafordulva szólt a néphez: „*Dominus vobiscum*”, de egyedül csak én válaszoltam: „*Et cum spiritu tuo*”.

Egy ponton azonban, amikor az időnként énekelt prefáció végétével beénekeltem a *Sanctus*t, és háromszor csengettem, a nép imádságos mormolása elhallgatott, és letérdelve mindannyian a papra néztek, aki az oltárnál az ostya és a kehely fölé hajolva alig hallhatóan elmondta az alapítás igéit. A „titokra irányult figyelemnek” teljesen engedelmeskedve mindannyian tudták, hogy ez volt a mise csúcspontja, egy félelmetes pillanat. Ez volt a mise „legszenzibler” része, amikor teljes csendben kellett figyelni. Ez volt az a *fascinosum et tremendum*, ami még a vidéki embert is megszelídítette! Minden szem a pap meghajlott hátára szegeződött, várva, hogy feje fölött magasra emelve megjelenjen kezei között az ostya és később a kehely is. Itt is a csengetés követte a pap mozdulatait, aki az úrfelmutatás után térdet hajtott. A kitarított csengőhang, amit én a csengő mesteri forгатásával keltettem, jelezte a mise tetőpontjának, az átváltoztatásnak a végét. Sokak számára a misén az volt a legfontosabb, hogy lássák az ostyát és a kelyhet. Ez volt legmélyebb kapcsolatuk az Úrral, hiszen szinte senki sem járult áldozáshoz, hogy az Úr testét magához vegye. A szentségi áldozást valójában igen kevesen gyakorolták. Évente legalább egyszer kellett áldozni – ahogy az Egyház parancsa diktálta –, így aztán a nővéreken és rajtam kívül senki sem érezte szükségét annak, hogy naponta áldozzon. Meg kell jegyezni azt

is, hogy az áldoztatás nem a mise keretében történt: az áldozás idején csak a pap áldozott, a mise pedig ezzel véget is ért. Miután belépett a sekrestyébe és levette a miseruhát, a pap albában és stólában visszatért az oltár tabernákulumához, kinyitotta és megáldoztatott bennünket, akik már az áldoztató rácsnál térdeltünk. Ezután visszazárta a tabernákulumot, az „*O sacrum convivium*”-ot mormolva.

Ez volt a mindennapok hétköznapi miséje, ami 20–30 percet vett igénybe, középpontjában pedig a „kánoni csend” állt, az átváltoztatás és az úrfelmutatás legszentebb pillanata, amikor a miséző jámborságának mértéke szerint belemerült az istenfélelem, az imádat, a titokzatosság cselekményébe – és csupán három lépcsőfok távolságából vele együtt magam is hallgattam és figyelemmel kísértem az általa elsuttogott szavakat. Való igaz, hogy a hívek „asszisztáltak”, ez volt az ő részvételük: a jámborság, az érzelmek kifejezése, az Isten jelenlétének szentelt figyelem, az oltáron történetek iránti tisztelet számított. Nem adatott meg nekik Isten ígéje: az Ószövetséget hétköznapi nagyon ritkán olvastuk, a Szentlecke és az Evangélium – ahogy már írtam – mindig ugyanaz volt, és ráadásul latinul (általánosságban, a nem „halotti” miséken nagyon kevés szentírási olvasmány volt: szövegüket szinte kizárólag Máté evangéliumából és Pál apostol intelmeiből vettük). Arra is emlékszem, hogy plébánosom a liturgia terén újtónak számított, ami miatt a püspök időnként meg is róttá. 1951-től az áldoztató rácstól felolvastatta velem olvasul azt az olvasmányt, amit ő közben halkán latinul olvasott az oltárnál. A hívek ekkor csendben maradtak, hallgattak, akár csak az úrfelmutatásnál: ezek voltak azok a kivételes pillanatok, amikor félbehagyták a mise bemutatásával párhuzamosan végzett ájtatosságait.

Vasárnap viszont három mise volt: hatkor a nőknek, akiknek haza kellett menniük, hogy ebédet készítsenek; nyolckor a gyerekeknek, amit a mise után hitoktatás követett; a 11-es „nagymise” pedig főleg a férfiaknak és a fiataloknak. Ez utóbbi sajátossága volt, hogy tartalmazott énekeket. A falu énekesei a gregorián *Missa de angelis* énekeltek, kezdésre és kivonulásra viszont himnuszokat, amikre igen szomorúan emlékszem vissza, mert csúnya szerzemények voltak, szentimentalizmustól dagadó szavakkal, időnként drámai fordulatokkal. El kell viszont ismerni, hogy a nép magáénak érezte, és nagy átéléssel énekelte őket. A „nagymisen” nem hiányzott a hallgatósághoz igazított prédikáció sem. Az első világháborút követően jött hozzánk Astiból egy „giuseppino” vagy a Santuario delle Rocche egyik passzionista fráttere, és hogy ne nyújsák el túlságosan a misét, a rítus ideje alatt prédikáltak. Csak a *Sanctus* ideje alatt tartottak szünetet, maguk is letérdeltek az oltár irányában, majd az átváltoztatást követő csengőszóra ott folytatták a prédikációt, ahol félbehagyták. Ezek prédikációk és nem homíliák voltak; alkalmak arra, hogy a keresztény etikára, Isten parancsaira, az Egyház előírá-

saira emlékeztessenek, és azokat az év folyamán átismételjék. A múlt évszázad ötvenes és hatvanas éveiben a prédikáció lehetőséget adott az egyházvédelemre, az ateizmus, a kommunizmus és a szigorú szexuális erkölcs hanyatlása elleni harcra, egy olyan társadalomban, amely elvesztette viszonyítási pontjait, s az individualizmus és a szabadság új, egyre kevésbé hagyományos kultúrájával ismerkedett. A prédikáció idején sok férfi kívül maradt, kis körökben beszélgettek, nekem pedig ki kellett mennem, hogy még a felajánlás előtt beküldjem őket, azzal a figyelmeztetéssel, hogy máskülönben számukra nem lesz érvényes a mise. A plébános azt mondta nekem: „Rajta! *Compelle intrare*, kényszeríts be mindenkit (Lk 14,23)!” Akik bejöttek, a Miatyánk után egy könnyebbült „Vége!” felsóhajtással ki is mentek a templom előtti térre, és a prédikációra panaszkodva böstörögték.

A hétköznapi és a vasárnapi mise mellett szeretnék megemlékezni egy másik, nagyon ünnepélyes miséről is, amit csak gazdagok vagy nemesek temetésére vagy lelki üdvére mutattak be. A gazdagok ugyanis nemcsak a plébános által „mondott” rendes, a közembereknek szánt misét tudták fizetni, hanem az úgynevezett „szerpapos nagymisét” [*messa grande levitica*] is. Ilyenkor érkezett két idegen pap, akik ellátták a diakónus és a szubdiakónus szerepét. Magukra öltötték a dalmatikát, és segédkeztek a misét bemutató plébánosnak. Elbűvölő volt ennek a misének az – elsősorban a három pap együttes jelenlétéből fakadó – ünnepélyessége, az – énekkar által előadott – énekei, továbbá az igen magas és sok gyertyával díszített ravatal. Ez elűtött a szegényekétől, ami a koporsó elhelyezésének megfelelően lett felállítva, a halott emlékére bemutatott misén pedig úgy, mintha a koporsó is rajta volna (ekkor valójában az üres ravaltalt incenzálták). Abban az időben viszont senki sem gondolta úgy, hogy ez fikció, vagy hogy a liturgiának a valóságra és nem fikcióra kellene törekednie. Az olyan kis településeken, mint az enyém is, a „szerpapos nagymise” [*messa grande levitica*] ritka látnivalónak számított, és elsődlegesen csodálatot váltott ki ünnepélyességével, nagyságával, látványosságával.

Számomra akkor az a mise volt az egyedüli mise, és semmi problémám sem volt ünneplésének a formájával. Értettem latinul, volt kismisekönyvem, és meggyőződéses keresztény voltam. Nem véletlen, hogy tizenegy évesen, apám akarata ellenére (édesanyám akkor már három éve halott volt) szemináriumba akartam vonulni, hogy pap lehessek, ahogy mondtam, elsősorban azért, hogy misézhessek. Másrésről a ministránsként az oltárnál végzett mindennapos liturgikus szolgálat nem éppen ingadozónak, hanem meggyőződéses keresztény emberré tett. Megvallom, hogy számomra az egész misében, az átváltoztatást nem számítva, a legfontosabb dolognak a nap miséjének, főként a vasárnapiaknak a collectája feletti elmélkedés számított. A latin hagyományban a collecta többnyire igazi „gyöngyszem”, a keresztény imádság igazán jó szintézise, kiindulópont annak, aki

az Egyház szándéka szerint szeretne imádkozni. Ebből adódóan fejből ismertem számos collectát, hogy máskor is imádkozhassam őket, anélkül, hogy vissza kelljen keresnem a kismisekönyvben.

Jelentős esemény volt továbbá a nagyhét XII. Piusz-féle reformja az ötvenes évek elején. Számomra ez azt jelentette, hogy tízévesen új rítusokat kellett megtanulnom a plébánosommal: a nagycsütörtökön bevezetett lábmosás, a szombat és vasárnap közötti éjszaka húsvéti virrasztása újdonságoknak tündek, amelyek figyelmet és odaadást követeltek. 1954-ig, és most értsék és bocsássák meg a korabeli népszerű kifejezést, „Jézus Krisztus nagyszombat reggel támadt fel”. A húsvéti liturgiára valójában reggel 9-kor került sor, a templom el volt függönyözve, hogy a sötétben ünnepelhessük a feltámadás fényességét. Nagyon kevesen voltunk a templomban, kevesebben, mint egy hétköznapi misén, amelyen részt vettek a halott rokonai, akinek a lelki üdvéért a misét bemutattuk. Fél 11 körül a „*Gloria in excelsis Deo*” olvasásakor felhangzott a nagycsütörtök este megkötött, és most eloldott harangok szava, az otthon maradt emberek pedig a patakokhoz szaladtak arcot mosni. Ez volt akkor Jézus feltámadásának az ünneplése. Nem volt tehát egyszerű azt az első liturgikus reformot elfogadtatni. Én, a plébános, a nővérek és néhány képzetebb keresztény megtanultuk értékelni a feltámadás titkának nagyságát. Mások viszont csak azt mondták: „Hát még a húsvétot is megváltoztatják nekünk!” Ez a reakció nem sokban különbözött a II. vatikáni zsinat rá következő liturgikus reformjától, amikor már azt volt szokás mondani: „Hát még a misét is megváltoztatják nekünk!”

A zsinat utáni mise

XII. Piusztól fogva a változás dinamikája a liturgia területét is átjárta, XXIII. János is leegyszerűsített néhány rítust és lecserélt pár formulát. Természetesen szükséges lett volna, hogy a híveknek alaposabban elmagyarázzák a reform indítékait, hogy az emberekben érdeklődést keltsenek az „új mise” iránt, és beavassák őket a Szentírás hallgatásába. Ezen a téren túl kevés történt, viszont azt is elmondhatom, hogy az én falumban a plébános sokat tett érte; azt hiszem, talán mindent, ami lehetséges. Viszont már a gazdasági fellendülés éveiben jártunk, az emberek pedig megváltoztak. A szombatot és a vasárnapot már arra használták ki, hogy lemenjenek a tengerhez, vagy – ahogy mondani szokás – kiránduljanak. A papok helyett a televízió adott leckéket, a fiatalok pedig táncolni jártak... A magam részéről Torinóban kötöttem ki, egyetemre jártam, mindennap mindig elmentem a misére, de már nem ministránsként. Emlékszem, itt gyorsan mondták a miséket, többet is egyszerre más-más oltárnál, legalábbis a Santuario della Consolata szállásomhoz közel eső templomában.

Azonban ekkor már elkezdődött a zsinat, és egyre inkább meg voltunk győződve arról, hogy a keresztény élet és az egész Egyház reformjához liturgikus szempontból is a megújulás útjára kell lépünk. Érzékelhető volt ennek a szükségessége, amire még az átlagemberek is várakozással tekintettek. Így tehát apránként elérkeztek az „újdonságok”. Valóban voltak újdonságok, de nagy kár, hogy döcögősen lettek bevezetve, mivel a papok egyszerűen csak kihirdették a mise elején, hogy „Mától fogva a misében ez megváltozik... A misének ez a része már nem latinul, hanem olaszul van... Már nem úgy csináljuk, mint eddig, hanem máshogy...” Talán nem ez lett volna a legalkalmasabb módja annak, hogy az átlag kereszténnyel megértessék a reform szándékait. Csak kevés pap magyarázta el türelmesen és hozzáértéssel a változásokat. A nép nem lázadt fel, inkább passzívan elfogadta azokat. A sóhaj pedig, hogy „Hát még a misét is megváltoztatják nekünk!”, nem volt keserű, inkább csak egy megjegyzés a gazdasági fellendülés Olaszországában, ahol minden átalakulóban volt. Mégis, mivel megváltozott a keresztények élete, meg kellett változnia a liturgia formájának is.

A liturgikus reform lassacskán alaposan megváltoztatta a templomba járási szokásokat. Ezt az elmozdulást a szóhasználat beszédes változásával összegezhetjük: „misét mondatni (vagy ahhoz asszisztálni)” helyett „részt venni a misén”. Eleinte mindenki hálás volt az olasz nyelv bevezetéséért, mivel végre megérthették azokat a szavakat, amik addig a pillanatig a pap és a ministráns kiváltságának tűntek. Már nem maradt homályban, már nem volt többé sokak számára mágikus titok, hogy mit végez a pap az oltárnál, hanem értelmet nyert, és egyre inkább arra vonatkozott, amit Jézus tett és mondott. Gondoljunk csak aztán a miseolvasmányok nagyobb gazdagságára! Hogy csak egy példát említsek: amíg korábban a vasárnapi és ünnepi miséken együttesen öt ószövetségi olvasmányt és tíz Márktól vett evangéliumi szakaszt hallgattak (vagy inkább olvastak fel latinul), addig az új olvasmányos könyv szerint mintegy kétszáz ószövetségi és mintegy negyven Márktól vett szakasz hangzik fel. Az emberek addig sosem hallott oldalakra figyeltek fel, amiknek a prédikáció vált a magyarázatává és kommentárjává. Isten ígéje hosszú száműzetés után tért vissza Isten népe szívébe, és mindenekelőtt az evangéliumok váltak ismertté szinte teljes hosszukban. Kezdték továbbá válaszolni a pap szavaira, valóban megvalósult a lelkipásztorok és hívek által áhított „párbeszédes mise”, ahogy azt a zsinat idején nevezték. Már nem volt szokás egybemosni a hétköznapi misét a „halotti” misével; ezeken a liturgiákon is a különféle szentírási olvasmányok bősége állt rendelkezésre. Mindent egybevetve meg kell vallani, és ezért hálát is kell adni az Úrnak, hogy valódi visszatérés történt a közösséghez, az ünnepelő gyülekezethez, még akkor is, ha az emberek ennek nem voltak teljesen tudatában. Továbbá sokkal világosabb lett, hogy

a liturgiát vezető pap Krisztus jele a gyülekezet előtt, és a gyülekezet jele Isten előtt.

Nem állítom, hogy ne lett volna nehéz az összes bevezetett változtatást elfogadni, de a liturgikus megújulás szükségességének tudatával azonosulva belülről vettem részt a reformban, azon barátságaim és kapcsolataim révén is, amiket Torinóban azokkal a liturgikus szakértőkkel ápoltam, akik az Elle Di Ci Leumann liturgikus központban dolgozva minőségi munkát végeztek az egész olasz egyház javára. Michele Pellegrino bíboros meggyőződése és határozottsága, továbbá a francia benedé és trappista monostorok látogatása segítettek engem abban, hogy elfogadjuk a reformot közösségemben, amely 1968 óta a liturgiára mint *Opus Deire* építette szerzeteséletét. Egyetlen szomorúságom, aminek kapcsán saját tehetetlenségemet és tehetetlenségünket éreztem, azoknak az énekeknek és zenéknek a bevezetése, amiknek csúnyasága és banalitása, továbbá ideologikus jellege eltorzította a liturgiát. Megértettem, hogy a plébániákon nem lehetett gregoriánt énekelni (eltűntek az énekkarok, és a helyüket átvették az ifjúsági zenekarok), de lehetett figyelmesen is keresni anélkül, hogy mindjárt az új zenei divatok érvényesüljenek. A magunk részéről a monasztikus liturgiában gyökeret verve védelmet élveztünk ettől a fertőzéstől. A mi énekeink, ha olasz nyelven is, de megőrizték a folytonosságot a latin hagyománnyal – váltakozás helyett magának a liturgiának a fejlődése és növekedése által.

Összegzés

Megváltozott-e tehát a mise? Igen, formájában megváltozott, ahogy az egyháztörténelem különböző korszakaiban mindig is változott. Ugyanakkor viszont a mise ugyanaz maradt egy, a bemutatásának nyelvénél és gesztusainál sokkal mélyebb folytonosságban. Akiknek a keresztény és egyházi hite hiteles, azok számára valójában az Ige liturgiája a fogságból való visszatérés-kor Ezdrás által vezetett gyülekezetéhez képest nem változott (vö. Neh 8). Az eucharisztikus liturgia is ugyanaz a jeruzsálemi közösség húsvéti kenyértörésétől mindmáig. Nagy hála tölti el viszont a szívemet a II. vatikáni zsinat és VI. Pál iránt, akik a hagyomány, a kereszténység nagy hagyománya iránti hűséggel hajtották végre a reformot, de nincsenek lehangoló érzelmeim vagy rossz emlékeim arra a misére gondolva sem, amelyet a zsinati reform előtt mutattak be.

Negyven évvel ezelőtt mindenekfölött az újdonságot láttam meg a liturgikus reformban, ma elsősorban a folytonosságot ismerem fel; a hagyományt, amely – hogy el ne haljon és erejét el ne veszítse – növekszik és megújítja magát, de mindig meg tudja őrizni ugyanazt a misét, az Isten és népe közötti szövetség ugyanazon ünneplését. Negyven éve a mise számomra a kereszt-

áldozat volt, és keresztáldozat még ma is, ami a feltámadáshoz, Krisztusnak a gonoszon és a halálon aratott diadalához vezet. A misében ma tudatosabban élem meg húsvét titkát, megújítom szövetségemet az Úrral, Istennek ajánlom az életemet, testemet pedig áldozatul (vö. Rom 12,1), egy epiklézissel, a Szentlélek segítségül hívásával pedig felajánlom az egész teremtet, hogy a mennyek országává változtassa. Meg vagyok győződve róla, hogy lesz még további fejlődés, s a liturgia másban is növekedni és változni fog, hiszen az – miként az egyház – *semper reformanda*. A nagy keleti és nyugati hagyományra épülő folyamatosságban mindez pótolja a még hiányzót, helyreigazítja, amit szükséges, s gazdagítja a szegényest.

(Gérecz Imre fordítása)